

RENÉ NOVOTNÝ ŘEŠENÍ ČESKÉ OTÁZKY

TRAUMATA
VÁLKY

NACISTICKÁ RASOVÁ
POLITIKA
V PROTEKTORÁTU
ČECHY A MORAVA

EPOCHA

TRAVEL

RENÉ NOVOTNÝ
**ŘEŠENÍ
ČESKÉ
OTÁZKY**

ARTA

VLAS

Ediční rada edice Traumata války

plk. v záloze MUDr. Pavel Budinský, Ph.D., MBA
Československá obec legionářská

Mgr. Jakub Drábik, Ph.D.

Historický ústav Slovenskej akadémie vied

PhDr. Roman Kodet, Ph.D.

Katedra historických věd

Západočeské univerzity v Plzni

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc., dr. h. c.

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy;

Technická univerzita Liberec

doc. PhDr. Jan Němeček, DrSc.

Historický ústav AV ČR, v.v.i.

prof. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D.

Ústav historických věd Univerzity Pardubice

RENÉ NOVOTNÝ
**ŘEŠENÍ
ČESKÉ
OTÁZKY**

NACISTICKÁ RASOVÁ POLITIKA
V PROTEKTORÁTU
ČECHY A MORAVA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Odborní recenzenti:

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

PhDr. Vojtěch Kyncl, Ph.D.

Copyright © René Novotný, 2021

Photos © Archiv bezpečnostních složek, Vojtěch Fetter,
Hans F. K. Günther, Rudolf Martin, Národní archiv, Bruno K. Schultz,
Státní oblastní archiv v Zámrsku, Der Stürmer, Trials of War Criminals,
Ústav biologie a lékařské genetiky 1. LF UK a VFN,
Wikimedia Commons, Josef Wolf, Zemský archiv v Opavě, 2021

Drawings © Martin Ďásek, 2021

Cover © Karel Kárász, 2021

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2021

ISBN 978-80-278-0043-8 (print)

ISBN 978-80-278-1107-6 (ePub)

ISBN 978-80-278-1108-3 (mobi)

ISBN 978-80-278-1109-0 (pdf)

Obsah

Seznam zkratk	9
Předmluva	15
Úvod	19
Prostor určený ke germanizaci	29
Přehled česko-německých vztahů do roku 1938	29
Protektorát Čechy a Morava	37
Nacistická národnostní politika v Protektorátu, její východiska a problémy	46
Podpora etnických Němců	65
Pozemkový úřad a německá kolonizace	71
Řešení české otázky	90
Rasa a národ	90
Nacisté o Čechách	103
Metody „řešení českého problému“	107
Asimilace a selekce	120
„Česká otázka“ v kontextu germanizace východní části Evropy	130
Rasové bádání v Čechách a na Moravě	134
Rasový profil Čechů a Slovanů v dílech antropologů a rasových teoretiků od 19. do začátku 20. století	134
Češi v zrcadle německé „Rassenkunde“	142
Směry rasového bádání v Protektorátu Čechy a Morava	154
Ústav pro rodovou a rasovou hygienu	164
„Sociální antropologie“ Karla Valentina Müllera	173
Bruno K. Schultz a rasová biologie	187
„Beyerův kroužek“ a Nadace Reinharda Heydricha	199
Rasová selekce v praxi	209
Hlavní rasový a osídlovací úřad SS (RuSHA), pobočka pro Čechy a Moravu	209

Rasové kategorie a jejich kritéria	234
„Rasová inventura“ českého národa.	248
Národnost, státní příslušnost a sňatky.	274
Poněmčování dětí a mládeže.	310
Nasazení do Říše = germanizace v Říši	331
Češi v nacistických ozbrojených složkách.	336
Židovští míšenci	339
Rasový původ předmětem soudních sporů.	349
„Genetická kartotéka“ obyvatel Protektorátu	364
Rasová politika „pod lupou“	369
Examinátoři, jejich práce a metody	369
Až do úplného konce.	407
Bilance rasové politiky vůči Čechům.	429
Kolaboranti a otázka germanizace	442
Srovnání germanizační politiky v různých okupovaných zemích	452
Poválečný odkaz	460
Osudy „rasových expertů“	460
Poválečná antropologie	470
Reflexe v populárním diskursu.	483
Shrnutí a závěr.	488
Summary	499
Biografický přehled 50 „rasových expertů“, kteří působili v Protektorátu Čechy a Morava	507
Personální obsazení česko-moravské pobočky RuSHA.	531
1. Vedení pobočky	531
2. Struktura pražské centrály.	531
3. Služebny	532
Přílohy	535
Prameny a literatura	576
Jmenný rejstřík	605

Seznam zkratek

ABS	Archiv bezpečnostních složek, Praha
abs.	absolutně
Aufl.	Auflage (vydání)
AV ČR	Akademie věd České republiky
Bd.	Band (svazek)
býv.	bývalý, -á, -é
čes.	český, -á, -é
čs.	československý
ČSR	Československá republika, příp. Česká socialistická republika
ČSSR	Československá socialistická republika
DAF	Deutsche Arbeitsfront (Německá pracovní fronta)
DFG	Deutsche Forschungsgemeinschaft (Německá výzkumná společnost)
DNA	deoxyribonucleic acid (kyselina deoxyribonukleová)
DVL	Deutsche Volksliste (Německý národní soupis)
dok.	dokument
dr.	doktor
ed./eds.	editor / editoři
EWZ	Einwanderungszentralstelle (Centrála pro přistěhovalce)
FF	filosofická fakulta
fol.	folio
gen.	generál
gestapo	Geheime Staatspolizei (Tajná státní policie)
GPO	Generalplan Ost (Hlavní plán pro východ)

Řešení české otázky

GSP	Generalsiedlungsplan (Hlavní osídlovací plán)
insp.	inspektor
inv. č.	inventární číslo
Hrsg.	Herausgeber (zde editor/editoři německojazyčné publikace)
HJ	Hitlerjugend (Hitlerova mládež)
Jahrg.	Jahrgang (ročník)
K	protektorátní koruna
kar	karton
köl.	kolektiv
Kripo	Kriminalpolizei (Kriminální policie)
KU	Karlova univerzita
KWIA	Kaiser-Wilhelm-Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik (Ústav císaře Viléma pro antropologii, genetiku člověka a eugeniku)
LF	lékařská fakulta
MLS	mimořádný lidový soud
MSZS	Ministerstvo sociální a zdravotní správy
MŠaNO	Ministerstvo školství a národní osvěty
MUDr.	medicinae universae doctor (doktor medicíny)
MZA	Moravský zemský archiv
NA	Národní archiv
nar.	narozen, -a
NDH	Nezavisna država Hrvatska (Nezávislý stát Chorvatsko)
NDR	Německá demokratická republika
nedat.	nedatováno
nepag.	nepaginováno
nestr.	nestránkováno
NKU/NU	Německá Karlova univerzita/Německá univerzita
NPEA	Nationalpolitische Erziehungsanstalt (Národně-politický výchovný ústav)
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionálně socialistická německá strana dělnická)
NSM	fond Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu
NSR	Německá spolková republika

NSV	Nationalsozialistische Volkswohlfahrt (Národně-socialistická péče o blaho lidu)
NZÚ	Německý zdravotní úřad
obr.	obrázek
odd.	oddělení
odst.	odstavec
okr.	okres
OKW	Oberkommando der Wehrmacht (Vrchní velení branné moci)
OLB	Oberlandratsbezirk (obvod vrchního zemského rady)
OLR	Oberlandrat / oberlandrát (vrchní zemský rada)
orig.	originál, originální, originálně
Orpo	Ordnungspolizei (Pořádková policie)
pag.	pagina (označení původního stránkování u archivních dokumentů)
pob.	pobočka
pod.	podepsán
pol. okr.	politický okres
poz.	pozemkový
pozn.	poznámka
prof.	profesor
PřF	přírodovědecká fakulta
PÚČM	fond Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu
pův.	původně, původní
RAD	Reichsarbeitsdienst (Říšská pracovní služba)
RAV	Reichsauftragsverwaltung (správa z pověření /příkazu/ Říše)
ref.	referát
Reg.-Rat	Regierungsrat (vládní rada)
RGBl.	Reichsgesetzblatt (říšský zákoník)
RHS	Reinhard-Heydrich-Stiftung (Nadace Reinharda Heydricha)
RKF	Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums (Říšský komisař pro upevňování německé národnosti)
RM	Reichsmark (říšská marka)
roč.	ročník
roz.	rozená

Řešení české otázky

RP	Regierungspräsident (vládní prezident)
RPA	Rassenpolitisches Amt der NSDAP (Úřad pro rasovou politiku NSDAP)
RSHA	Reichssicherheitsamt (Hlavní říšský bezpečnostní úřad)
RuS	Rasse- und Siedlung (označení pro referáty RuSHA)
RuSHA	Rasse- und Siedlungshauptamt der SS (Hlavní rasový a osídlovací úřad SS)
říš. zák.	říšský zákoník
ŘP	říšský protektor v Čechách a na Moravě
s.	strana
SA	Sturmabteilung (Úderný oddíl)
Sb. pís. SS	fond Sbírka písemností útvarů SS na území Protektorátu
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
SD	Sicherheitsdienst (Bezpečnostní služba)
SdP	Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
sg.	singulár (číslo jednotné)
sign.	signatura
Sipo	Sicherheitspolizei (Bezpečnostní policie)
SOA	státní oblastní archiv
SOKA	státní okresní archiv
SPD	Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Sociálnědemokratická strana Německa)
SRN	Spolková republika Německo
SS	Schutzstaffel (Ochranný oddíl)
SS-Hstuf.	SS-Hauptsturmführer
SS-Oscha.	SS-Oberscharführer
SS-Ostubaf.	SS-Obersturmbannführer
SS-Ostuf.	SS-Obersturmführer
SS-Rottenf.	SS-Rottenführer
SS-Staf.	SS-Standartenführer
SS-Stubaf.	SS-Sturmbannführer
SS-Stuma.	SS-Sturmmann
SS-Uscha.	SS-Unterscharführer
SS-Ustuf.	SS-Untersturmführer

SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
sv.	svazek
tab.	tabulka
t. č.	toho času
TBC	tuberkulóza
UK/KU	Univerzita Karlova/Karlova univerzita
ukn	úřední kniha
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizace Spojených národů pro vzdělání, vědu a kulturu)
USA	United States of America (Spojené státy americké)
ÚŘP	Úřad říšského protektora
ÚŘP–ST	fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě
UWZ	Umwanderungszentralstelle (Centrála pro vystěhovalce/v předsídlování)
Vol.	volume (svazek)
vyd.	vydání
vz.	vzor
WDF	wiedereindeutschungsfähig (schopný/á poněmčení)
VoMi	Volksdeutsche Mittelstelle (Ústředna pro etnické Němce)
ZA	zemský archiv
zast.	zastoupení
ZdŮ	fond Německý zdravotní úřad, Praha
zkr.	zkratka
zn.	značka
ZŘKUN	fond Zmocněnec říšského komisaře pro upevnění německví Fulnek (dnešní označení: Zmocněnec říšského vedoucího SS jako říšský komisař pro upevnění německví, pracovní štáb východ, Fulnek)

Mým dcerám Aničce a Míše.

Předmluva

Kniha se zaměřuje na choulostivé téma rasových aspektů nacistické germanizační politiky v Protektorátu Čechy a Morava. Tato látka patří dosud mezi ty méně probádané, ačkoliv v posledních letech došlo k určitému pokroku díky několika kvalitním studiím k dílčím otázkám rasové politiky vůči Čechům.

Text předložené práce se vyvíjel a zrál řadu let. Tematicky vychází z mé diplomové práce odevzdané v listopadu 2011 a obhájené začátkem února následujícího roku na Univerzitě Pardubice pod kuratelou Mgr. Zbyňka Vydry, Ph.D. Původní text byl kompletně přepracován a doplněn o velké množství nových poznatků a odkazů na další prameny a literaturu. Na sklonku léta 2014 mě oslovil PhDr. Vojtěch Kyncl, Ph.D., s nabídkou zprostředkování spolupráce s nakladatelstvím Epoque. Protože od sepsání původního rukopisu uplynul tehdy více než rok, rozhodl jsem se text aktualizovat a doplnit, aby plně odpovídal současnému stavu bádání. Zrevidovaný text jsem následně předložil nakladatelství v lednu 2016. Z technických a kapacitních důvodů však muselo být vydání odloženo až na rok 2019. Samotný obsah však to už příliš neovlivnilo a byly provedeny spíše už jen veskrze technické úpravy.

Knižní publikace je založena na kontinuálním archivním výzkumu a jeho následném zpracování. Heuristické práce, tedy sběr a zpracování pramenů, probíhaly od roku 2010 do roku 2014, v menší míře pokračovaly i později. Během té doby jsem shromáždil značné množství materiálu, díky němuž jsem byl schopen sestavit tento text. Široce koncipované bádání se stalo podkladem i pro několik odborných statí. Vzhledem k mému

dlouholetému zájmu o dějiny antropologie a rasových teorií jsem se snažil zasadit zkoumanou problematiku do širšího rámce. Od doby obhajoby diplomové práce se moje vývody zpřesnily a mohu čtenářům předložit zcela nové, dosud nepublikované, poznatky.

Kladl jsem důraz na to, aby byla struktura textu přehledná s jasně definovanými kapitolami a podkapitolami. Některé pasáže jsou spíše obecnějšího a výkladového charakteru, což by mělo umožnit i nezasvěcenému čtenáři do problematiky hlouběji proniknout. Kniha by tak mohla být atraktivnější pro širší čtenářské publikum. Dílo je doplněno řadou tabulek, grafů a obrazových příloh. Čtenář má k dispozici také seznam zkratk. Součástí je i biografický přehled padesáti německých „rasových odborníků“, kteří působili v Protektorátu v různých institucích.

Dílo shrnuje stav dosavadního bádání a přichází s řadou nových a dosud nepublikovaných informací. Proto věřím, že studie bude přínosem a najde si své čtenáře. Může být rovněž inspirací pro další výzkumy v oblasti rasové politiky nacistického Německa nejen v Protektorátu, ale i v jiných okupovaných oblastech.

Na tomto místě bych rád čtenáře seznámil s pravopisnou poznámkou. V celé práci uvádím oficiální označení „Protektorát Čechy a Morava“ s velkým počátečním písmenem, čímž se odchyluji od výkladu Ústavu pro jazyk český AV ČR.¹ Domnívám se, že v tomto případě je můj postup obhajitelný, neboť se jednalo o zcela jedinečný správní útvar, který se značně odchyloval od mezinárodně uznávané definice protektorátu. Mnou používané velké písmeno i pro jednoslovný výraz „Protektorát“ coby označení oficiálního názvu naopak jazykovědci připouští,² přestože se v odborných i neoborných publikacích často setkáme s psaním malého „p“. Analogicky se tak často píše též slovo „Říše“ s velkým „Ř“.

¹ „S malým písmenem by se mělo psát i spojení *protektorát Čechy a Morava*. Výraz *protektorát* jen naznačuje druh správy daného území.“ Srov. Internetová jazyková příručka. *Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i.* [online]. [cit. 2011–11–18]. Dostupný z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/1/en/?id=188>>.

² „Pokud zvolíme jen jednoslovný výraz (a v textu nebude uveden celý název), lze na něj uplatnit pravidlo uvedené výše a psát i velké písmeno.“ Tamtéž.

Závěrem chci poděkovat lidem, bez kterých by se tato práce rodila obtížněji, ba dokonce by ani nemusela vzniknout. Velký dík patří v první řadě pracovním Národního archivu v Praze, které mi zajistily souhlas ke studiu choulostivých a běžně nepřístupných dokumentů a umožnily mi i omezenou reprodukci za předem stanovených podmínek (zakrytí osobních údajů). Bádání mi usnadnili i zaměstnanci Archivu bezpečnostních složek v Praze a Zemského archivu v Opavě i jeho olomoucké pobočky. Zvláštní dík náleží mé bývalé spolužačce Bc. Haně Matějové, roz. Rozsypalové, ze Státního oblastního archivu v Zámrsku,³ která mi byla nápomocna při vyhledávání cenných archivních dokumentů. Velké poděkování patří také mojí studentce Bc. Lucii Horákové, jež mi pomohla zprostředkovat archivní materiály z Moravského zemského archivu v Brně, a také svému někdejšímu bakalantovi Mgr. Janu Karlovi, který studoval archiválii ve Státním oblastním archivu v Třeboni.

Velice tímto děkuji oběma lektorům, doc. PhDr. Tomáši Jiránkovi, Ph.D., z Univerzity Pardubice a PhDr. Vojtěchu Kynclovi, Ph.D., z Historického ústavu AV ČR za jejich čas, který věnovali mé knize při sepisování recenzního posudku a za jejich cenné poznámky a podněty. Dr. Kynclovi jsem vděčný za navázání kontaktu s nakladatelem. Velké poděkování patří samozřejmě pracovníkům nakladatelství Epoque – konkrétně PhDr. Petru Hofmanovi, který se původně vydání mé knihy ujal, šéfredaktorovi Mgr. Václavu Kotrmanovi, Ph.D., a Mgr. Martinu Ďáskovi, jemuž jsem vděčný za jeho pečlivost a trpělivost při editorských pracích.

Dále děkuji za cenné metodické rady mému někdejšímu vedoucímu diplomové práce Mgr. Zbyňku Vydrovi, Ph.D., který mi byl školitelem už od bakalářského studia. Poděkování náleží také doc. Mgr. Jirímu Kubešovi, Ph.D., z Univerzity Pardubice, jenž mě při mých publikačních záměrech vždy podporoval.

V neposlední řadě jsem vděčný mé rodině za vytvoření ideálních podmínek k psaní a mým osobním přátelům za četné diskuse nad tématem, jež jsem zpracovával. Oporou mi byli i moji bývalí kolegové z archeologického oddělení Východočeského muzea v Pardubicích Mgr. František

³ V současné době se plánuje změna sídla archivu ze Zámrsku do Hradce Králové.

Řešení české otázky

Kašpárek a PhDr. Jan Jílek, Ph.D., s nimiž jsem mohl během výzkumu konzultovat některé problémy, se kterými jsem se potýkal. Také jim tímto upřímně děkuji.

V Pardubicích, v červnu 2020

PhDr. René Novotný, Ph.D.

Úvod

České země se staly v březnu 1939 prvním územím s převahou neněmeckého obyvatelstva, které bylo uchváčeno hitlerovskou třetí říší. Obsazením tzv. zbytkového Česka (*Rest-Tschechei*) vyvrcholila Hitlerova snaha o zničení Československa. Zásadním cílem tehdejší nacistické zahraniční politiky bylo sjednocení všech Němců do jednoho státního útvaru, a teprve poté mohla následovat expanze a získání nového „životního prostoru“ (*Lebensraum*).

Otázka etnických Němců – za něž byli považováni i německy mluvící Rakušané – ve středoevropských zemích se stala záminkou pro první fázi rozpínání Německé říše. Hitler začal tento program v plné síle naplňovat v roce 1938, kdy bylo do Říše vtěleno Rakousko a ještě téhož roku přišlo na řadu Československo se svou více než třímilionovou německou menšinou, soustředěnou především v pohraničních oblastech Čech a Moravy. Mnichovská dohoda, na jejímž základě došlo k anexi pohraničí s převážně německojazyčným obyvatelstvem, znamenala tečku za první Československou republikou. Tzv. druhá republika vydržela pouhých šest měsíců. Hitler přiměl slovenského představitele Jozefa Tisa, aby nechal prohlásit Slovensko suverénním státem, a o den později si vynutil souhlas Emila Háchy s okupací pomnichovských českých zemí. Po jejich obsazení vyhlásil Hitler Protektorát Čechy a Morava coby zvláštní administrativní jednotku v rámci Německé říše.

Ačkoliv nacisté proklamovali, že zřízením Protektorátu se měla dostat českému národu široká kulturní autonomie, skutečnost byla jiná. Jejich cílem nebyla deklarovaná „ochrana“, nýbrž důsledná germanizace tohoto prostoru, který byl dle Hitlera nedílnou součástí prostoru německého.